

MARSEILLE UTÁN

Jugoszlávia belpolitikai élete 1934 okt. i—dec. 10 közötti nehéz örökség; egy királytalan éj; a regentúra összetétele; Sándor király a diktatúra lebontását akarta; a diktatúra ellenáll; Korosec szerepe; Macek a királygyilkosok ellen; Zivkovic hadügyminiszter; Uzunovic marad; Maksimovic lemond; a parlament szünetel; a régenstanács és a régi pártok; két memorandum a diktatúra ellen; a karlócai összefövetel; a kormánypárt a diktatúra mellett; a régenstanács és a Fehér Kéz; Zivkovic diktátor; Pál herceg útja.

SÁNDOR KIRÁLY tragikus halála merőben új helyzetet teremtett Jugoszláviában. A tetterős, elszánt, férfikora delelőjén, állott király, aki immár hatodik éve az állami hatalomnak korlátlan birtokosa volt, váratlanul eltűnt az élők sorából, országát egy kiskorú királyra hagyva vissza. Sándor király halálának eshetőségével ugyan a beavatottak kis köre régóta számolt, maga a király is tisztában volt azzal, hogy merénylők leselkednek reá, mégis a tömegek előtt szinte elképzelhetetlennek látszott, hogy a király ennyire korán lépjen arra a végzetes útra, mely minden halandót öröktől fogva vár.

Sikerekben és bukásokban gazdag pálya záródott le a marseillei parabellum sortüze alatt. A végletek kaleidoszkópszerű változását látjuk Sándor király életében. Érdekes egyénisége sokat fogja foglalkoztatni a jövő történetíróit. Ma még bajos végleges ítéletet mondani róla. Egy áll, az, hogy az elvtelenségek mai szomorú korszakában ez az ideáljaiért hősi halált halt egész férfiútól ellenségei sem tagadhatják meg az elismerést.

NEHÉZ ÖRÖKSÉG maradt Sándor király után. Jugoszlávia szétesését 1929 január 6-án valóban már csak diktatúrával lehetett megakadályozni. A diktatúra azonban nem oldotta meg azokat a súlyos kérdéseket, melyek életre hívását indokolták. Erőszakosan lefojtotta az állambontó törekvéseket, de e törekvések folyton csak nyertek erőben és a lappangó tűz elterjedt olyan területekre is, melyek a diktatúra előtt a délszláv állameszme erőtartaléka voltak. A horvát szeparatizmus mellett felütötte fejét a szlovén és szerb elégedetlenség is. A nagy dilemma ott áll Jugoszlávia sorsának mai irányítói előtt: csináljanak diktatúrát diktátor nélkül, vagy újabb államcsínnel álljon egy diktátor az ország élére, vagy szüntessék meg a diktatúrát, hogy a centrifugális erők felszabaduljanak? A dilemmát még súlyosbítják az illetékes és nem illetékes tényezők divergens törekvései, jogos és nem jogos ambíciói. Érthető, hogy sokak képzeletében felrajzoltak az ős káosz képei, az ős káoszé, melyből új világok születnek.

A MARSEILLEI RÉMHÍR több szempontból is szerencsés körülmények közt érte a hatalom birtokosait. A király külföldön lévén, a kormány a királyi jogok birtokában volt. Így semmi zökkenés sem

állott be a kormányzatban, ami elkerülhetetlen lett volna, ha a király otthon esik valamely merénylet áldozatává. A király halálát az ország lakosságának túlnyomó része előtt egy fél napon át titokban lehetett tartani. A postát, távirót, telefont a kormány azonnal megszüntette, a vasúti közlekedést órákra felfüggesztette. Miután ez az esti órákban történt, csak a nagyobb városok lakossága vett róla tudomást, de a diktatúra már máskor is részesítette a polgárokat hasonló meglepetésben, így ezek az intézkedések nem okoztak igen nagy feltűnést. A belgrádi rádió zavartalanul folytatta programját. A külföldi rádiók jelentéseit csak az idegen nyelveket értő közönség vehette tudomásul, de a hírt csak személyes érintkezés útján adhatta tovább. Így Jugoszlávia polgárainak óriási többsége csak október 10-én reggel tudta meg, mi történt Marseillen. A kormány a rendelkezésére állott éjszakát alaposan kihasználta. A vidéki hatóságokat utasította, a katonaságot a kaszárnyákban még az éjszaka feleskette a kis Péter királyra, a fegyveres erőt készenlétbe helyezte, sőt csapateltolásokat is hajtott végre. Egész éjszaka permanens minisztertanács volt.

A kormány haladéktalanul intézkedett a skupstina összehívása ügyében is. A Sándor király-adományozta ú. n. alkotmány szerint, ha a király kiskorú, helyette egy háromtagú régenstanács gyakorolja a királyi jogokat. A régenstanácsot kinevezheti az utolsó nagykorú király, de ha ez nem történt volna meg, akkor a régenseket a skupstina választja. A kormánynak, úgylátszik, semmi tudomása sem volt arról, hogy Sándor király a régensekről intézkedett volna, így régenseket akartak választani. Állítólag meg is egyeztek abban, hogy régensekké v. Uzunovic miniszterelnököt, Maksimovió igazságügyminisztert és Zivkovic Péter tábornokot, a Fehér Kéz katonatiszti titkos társaság elnökét, választják meg.

Másnap délelőtt Pál herceg, Sándor király unokatestvére, magához kérte a premiert és átadta neki a király végrendeletét. Úgylátszik a királynén és Pál hercegen kívül senki sem tudott róla. A végrendelet a regentúráról egészen másként intézkedett, mint azt Uzunovicék óhajtották. Éppen ezért a premier állítólag kísérletet tett Pál hercegnél arra, hogy a végrendeletet másítsák meg, amit a herceg visszautasított. Nem volt mit tenni, a végrendeletet kihirdették és a skupatina október 11-i ülésén a regentúra le is tette az esküt.

A RÉGENSTANÁCS tagjai a király végrendelete szerint: Pál herceg, Stankovic Radenko dr., volt közoktatásügyi miniszter és Perovic Ivó dr. szávai bán. Helyetteseik pedig Törnne Vojislav tábornok, Banjanin Jovan és Zec Péter dr. szenátorok. A helyettesek a régensek halála vagy lemondása esetén automatikusan lépnek ezek helyébe.

Pál herceg (.1893) Arzen hercegnek (az öreg Péter király testvér-öccsének) Demidov di San Martino Aurora orosz hercegnővel kötött, de hamarosan felbomlott házasságából származik. Pétervárott, Belgrádban és Oxfordban tanult. Igen művelt ember, aki főleg nagyon értékes képgyűjteményéről nevezetes. 1923-ban feleségül vette Olga görög királyi hercegnőt. A házasságból két fiú származik: Sándor és Miklós kir. hercegek. Pál herceg legszívesebben Angliában és

Párizsban él. Belgrádban meglehetősen idegen. Részben mert Sándor király nem szívesen tűrt mellékisteneket maga mellett, részben mert a herceget a Balkán nem vonzotta. Eddig a politika iránt kevés érdeklődést mutatott.

Stankovic fehértemplomi születésű (.1880) ember. A gimnáziumot Újvidéken, az orvosi kart Bécsben végezte. Sokáig volt gyakorlóorvos Zágrádban. Majd a háború után a belgrádi egyetem orvosi karán lett professzor. Szabadkőműves főember és mint ilyen került a diktatúra idején közelebbi kapcsolatba az udvari kamarillával. Előbb szenátorrá nevezte ki a király, majd a Srskié-kormányba közoktatásügyi miniszterré. Ebben a minőségben Srskic háta mögött, de a király tudtával, zágrábi szabadkőműves és klerikális körökkel megegyezéssel tárgyalgatott, amivel részletesen foglalkoztunk a Magyar Szemle múlt évi márciusi számának 256—61 lapjain. Stankovic európeér, de nemcsak a szerb politikai életben, hanem még a diktatúra szervezeteiben is meglehetősen idegen.

Perović a horvátok képviselője volna a regentúrában. A dalmát Arbanasi (Borgo Erizzo) városkában született (1881), melynek lakói az 1720-ban odatelepített albánok leszármazottai. Zárában végezte a középiskolát, Zágrádban, Bécsben és Prágában a jogot. 1922-ben spalatói főispán, 1929-ben belügyi államtitkár, 1931-ben szávai bán lett. A horvátok Perovicot az utolsó években Zágrádban elkövetett hatósági atrocitásokért felelőssé teszik és a diktatúra horvát exponensei között talán őt gyűlölik a legjobban. Ustasa-merénylet is volt ellene. Személyes súlya nincs.

A régenshelyettesek sem jelentékeny emberek. Tomic tábornok (.1886) végigharcolta a balkáni és a világháborút, 1929 óta belgrádi térparancsnok. Banjanin gospici szerb. Csak középiskolája van. Másodosztályú újságíró. Mint a horvát-szerb koalíció tagja egy cikluson át a zágrábi és a budapesti országgyűlésen képviselő volt. A világháború alatt emigrált és résztvett a Délszláv Választmány tevékenységében. 1933-ban a király szenátorrá nevezte ki. Ismert szabadkőműves. Zec (.1881) glinai szerb. A középiskolát Zágrádban, a medicinát Innsbruckban végezte el. A világháború alatt átszökött Szerbiába és a szerb hadseregben szolgált. A háború után a gospici kórház igazgatója lett. í 1933-ban a király szenátorrá nevezte ki.

A régenstanács összetétele nagy visszatetszést okozott mind az országban, mind a diktatúra berkeiben. Pál herceg személye dinasztikus okokból adva volt. Ebbe belenyugodtak az emberek. A többi úr a nép előtt jóformán ismeretlen ember. Szerbiában különösen nagy az elégedetlenség. Szerbiai szerb csak egy van a régensstanácsban, az is csak helyettes (Tomíé). Ellenben van benne három az új részokról származó szerb (Stankovićé, Banjanin, Zec). Jugoszlávia politikai életében a régensek és helyetteseik közül egyik sem játszott szerepet. Még a diktatúra alatt is csak felülről becsempészve jutottak szóhoz.

Miért nevezett ki Sándor király ilyen regentúrát? Nem tudok e kérdésre megnyugtató választ adni, de szolgálhatok egy plauzibilis magyarázattal. Sándor király végrendelete 1934 január 5-én Veldesben kelt, tehát az Oreb-merénylet (1933 december 16) hatása alatt.

Sándor király intelligens ember volt, tehát tudta, hogy egy kiskorú király és egy sokfejű regentúra sikeresen nem folytathatnak diktatúrát. A diktatúrát tehát likvidálni kell! Stankovic az ő megbízásából tárgyalgatott 1933-ban megegyezésről és akkor, mikor a végrendelet kelt, éppen e tárgyalások miatt folyt késhegyig menő harc Srákié és Stankovic között. Stankovic régenssége mindenesetre az egyezkedő irányzat királyi szankciója. Benjanin Stankovic barátja, aki Slobodna Tribuna című zágrábi hetilapjában egy az 1929 január 6-i politikából kiinduló szerb-horvát megegyezés gondolatát képviselte. 1933 nyarán Sándor király népszerűségi utazgatásokkal próbálkozott Horvátországban meglehetősen balsikerrel. Azonban viszonylag jól sikerült gospici látogatása, így került be a regentúrába Zee. Perović a december 16-i abbamaradt merénylet után elfogta Orebékét, így a másnapra tervezett új merénylet elmaradt. Az ustaák különben is éppen úgy halálra ítélték Perovicot, mint a királyt. Ezen körülmények hatása alatt nevezhette ki régenssé a király. Egy horvátot úgy is ki kellett neveznie a regentúrába. Törnő tábornok vas kézzel tartott rendet Belgrádban és egy igazi katonára is — hivatalosan Pál herceg is katoná: gárda-alezredes — szükség volt a regentúrában. Így lett régenshelyettes Tomić tábornok. A diktatúra vezető embereit éppen azért hagyta ki a király a regentúrából, mert fia kiskorúsága idején történő tragikus halála esetén nem akarta a diktatúra fennmaradását.

Persze ha magyarázatom helyes volna, akkor is vannak olyan mozzanatok, melyekkel a király nem számolt eléggé. Az egyik az, hogy megszűntéhető-e a diktatúra Jugoszlávia szétesésének veszedelme nélkül? A másik az, hagyják-e a diktatúra vezetői kicsúszni a hatalmat kezükből? (Talán mert Sándor király teljes önkénnyel cserélgette a diktatúra exponenseit, számításon kívül hagyta ezt a lehetőséget.) És végül nem gondolt arra, hogy egy ennyire gyöngé összeállítású regentúra képes-e ilyen nehéz feladat megoldására?

Az UZUNOVIC-KORMÁNY a régensek eskütétele után felajánlotta lemondását. Ez inkább formalitás volt, hiszen Sándor király temetéséig változásra nem lehetett gondolni. A kormányt a regentúra újra kinevezte, egyúttal a premiert a Karagyorgye-csillag első osztályával tüntette ki. Ez jutalom volt azért, hogy Uzunović megnyugodott a regentúra összetételében. A külügyminiszter sietett megállapítani Pál herceg címét, mely franciául „Prince-Régent de Yougoslavie“-nak hangzik. A másik két régens címét nem állapították meg. Kezdetől fogva jelentkezik egy olyan tendencia, mely Pál herceget állítja előtérbe, aminek már a külföldi sajtóban is jelentkezett visszhangja.

A temetés napjai alatt is folytak bizonyos politikai tanácskozások. A legfőbb az a két és fél órás audiencia volt, melyen rövid belgrádi tartózkodása alatt a francia köztársaság elnöke a délszláv premiert fogadta, Uzunovic nem tud franciául. Ez valamit megmagyaráz az audiencia hosszúságából. Külföldi laphírek szerint Lebrun egyrészt a marseillei gyilkosság felelősségének kutatásában ajánlott mérsékletet a premiernek, másrészt a belső konszolidációt kötötte Uzunovic szívére, ami alatt valószínűleg szerb-horvát megegyezést kell érteni.

A temetés után október 20-ára rendes őszi ülésszakára hívták össze a parlamentet. Mind a szenátus, mint a képviselőház a régi elnökséget választotta meg és mindkét elnök a házak viharos tetszése közben a január 6-i politika mellett való rendületlen kitartást hirdette székfoglaló beszédében. E manifesztáció után az Uzunovic-kormány benyújtotta lemondását, hogy a költségvetést olyan kormány tárgyalathassa le, mely bírja a régensek bizalmát.

Nem szólva a régensek egyéni hajlamairól, voltak olyan mozzanatok, melyek egy rendszerváltozás előkészítését ajánlották. A király temetésén a régi idők minisztereinek túlnyomó része résztvett. Stanojevic Aca, a szerb radikális párt, Davidovic Ljuba, a szerb demokراطapárt, Spaho Mehmed, a délszláv muzulmán organizáció vezetői a királyi családnak részvétüket nyilvánították. A Lesinán internált Korošec a királynénak egyebek közt ezt táviratozta: Elítélem az utálatos gonosztettet. Azt óhajtom, hogy a nehéz napokat békében és törvényességben éljük át. Kérem az Istent, vigasztalja meg Felsegedet és a Királyi Házat. (Obzor, 1934 október 13.) Miután Korošecnek és három hívének internálása bírói ítélet szerint is törvénytelen volt (amint erről 1934 decemberi számunkban már referáltunk), a régensek elrendelték Korošecék szabadonbocsátását, Korošec aztán Spalatótól Belgrádig elkísérte a király koporsóját és útközben is lojális nyilatkozatokat tett. (Obzor, 1934 október 16., 20., 23.) Külföldi laphírek szerint a zágrábi Irgalmas Nővérek kórházában őrzött Macek felhatalmazta orvosát arra, jelentse, hogy ha szabadlábon volna, kondoleálna a királynénak. E nyilatkozatban az a fontos, hogy vele Macek megtagadott minden közösséget a királygyilkosokkal.

Ezzel szemben azonban állott az a tény, hogy a régensek október 11-én esküt tettek a Sándor királyadta alkotmányra, ha tehát nem akarják esküjüket megszegni és egy újabb puccsal teljes bizonytalanságba rohanni, számolniuk kell az álpármenttel és ennek kormánypártjával. A helyzet különben is még minden irányban tisztázatlan volt. Így nem maradt más hátra, mint Uzunovic új megbízatása a január 6-i alapon. Uzunovic aláhúzta, hogy a régi pártok a múltéi és új kormánya megalakulásánál csak olyan politikusok jöhetnek számba, akik a január 6-iki alapot fenntartás nélkül elfogadják (Obzor 1934 október 23).

Uzunovic a diktatúrán kívül álló politikusok közül, úgylátszik, csak Korošec-cel próbálkozott. Korošec két és fél éven át tagja volt Zivkovic kormányának és mostani nyilatkozatai is kormányképesnek mutatták. A helyzet azonban még kialakulatlanabb, semhogy egy olyan sokféle hájjal megkent politikus, mint Korošec, szükségesnek érezte volna magát a diktatúra mellett lekötnie. Korošec kosara után Uzunovic megtartotta régi kormányát, csak a hadügyminisztert cserélte ki és két tárcanélküli minisztert neveztetett ki. A hadügyminiszter Zivkovic tábornok lett. A diktatúrának kezdettől fogva a Fehér Kéz volt a főtámasza és ennek Zivkovic az elnöke. A diktatúra alatt lassanként minden fontosabb katonai pozíció a Fehér Kéz embereié lett, úgyhogy ma a legnagyobb tényleges hatalommal Jugoszláviában Zivkovic bír. A régens-tanácsból kiszorult Zivkovic minden jel szerint maga kívánta a hadügyi tárcát, hogy ne lehessen a Fehér Kéz ellen politikát csinálni. Miután

a diktatúra fennmaradását Uzunovic kormánya is követeli, Zivkovic belépését örömmel látták. Hogy a kinevezés jelentőségét felfelé és kifelé valamennyire tompítsák, a másik két diktatúra-premier (Marinkovic és Srskic) megtették tárcanélküli miniszternek.

Az október 22-én kinevezett Uzunovió-kormány megalakulását a sajtó mint a január 6-i rezsim megerősödését üdvözölte. Az új kormány ellenjegyzésével október 25-i kelettel jelent meg a régens-tanács kiáltványa a délszláv nemzethez, amelyben Sándor király hagyományai letéteményeseinek mondták magukat. Október 25-én mutatkozott be a kormány a parlamentben és a premier az ismert diktatúra-frazeológiát adta elő mindössze azzal a különbséggel, hogy a hadsereg fejlesztését feltűnően hangsúlyozta, a marseillei bűntény teljes kinyomozását, a felelősség megállapítását és az elkerülhetetlen szankciókat bejelentette.

A RÉGENSTANÁCS ÉS A KORMÁNY ellentétei ezzel nem szűntek meg. A délszláv nyilvánosság a szigorú cenzúra miatt erről alig tud hitelesen valamit, a kószá hírek annál jobban kiszínezik a dolgot. A Magyarország ellen folyó rágalomhadjáratnak egyik oka az, hogy a közvélemény figyelme a lappangó válságról minél jobban elterelődjék. Alighogy az új kormány megalakult, Maksimovic igazságügyminiszter lemondott. November 2-án fel is mentették és tárcáját Kojic Dragutin dr. földművelésügyi miniszter vette ideiglenesen át. Szokás szerint a sajtó a válságról csak a felmentés és a kinevezés tényét írhatta meg. Külföldi hírek szerint Pál herceg nagybobszabású amnesztiát tervezett, amit a miniszter ellenezett. Maksimovic távozott és az amnesztiák eddig nem történtek meg. Feltűnő az is, hogy a kormány a parlamentet egyáltalában nem foglalkoztatja. A diktatúra tapasztalatai szerint az álparlament ezer születési hibája ellenére még a cenzúra béklyóiban is igen alkalmas fórum a kellemetlen valóságok leleplezésére. A kormány egyideig azzal indokolta a parlament szünetelését, hogy a költségvetés összeállításával van túlon túl elfoglalva. Persze ezt bajos volt elhinni, hiszen a költségvetést jóformán ugyanaz a kormány terjeszti elő, amely tavaly a költségvetési vita közepén megalakulva is nyugodtan tudta képviselni Srskic budgetjét. Mikor aztán az új költségvetés elkészült, kiderült, hogy alig különbözik a régitől. A pénzügyminiszter az alkotmányengedélyezte legvégső napot megvárva, az őszi ülés-szak megnyitását követő harmincadik napon küldte meg a parlamentnek a költségvetést. A költségvetés végösszege 9.988 millió dinár. 183 millióval kevesebb a jelenleginél. Egyedül a hadügyi tárca költségvetése emelkedett 57 millióval, úgyhogy pontosan 2.000 millióra rúg. A költségvetés húsz százaléka! Ezt persze először a bizottságoknak kellene letárgyalniuk, de eddig a bizottságokat sem hívták össze.

A régens-tanács e közben a szerb radikálisokkal és demokratákkal tárgyalgatott. Megegyezés nem jöhetett létre. Állítólag a régensek azt szeretnék, ha a mai kormányrendszer fenntartása mellett megenednék a régi pártok működését. Ez fogas kérdés, hiszen a jelenlegi alkotmány csak délszláv alapon álló pártokat ismer. Pártok alakításához belügyminiszteri engedély szükséges. Elő van írva továbbá, hogy

a pártoknak az ország járásainak legalább felében kell legalább harminc-harminc párttaggal bírniok és a járásoknak legalább hat banátus területén kell feküdniük. A diktatúra ezekkel az intézkedésekkel eleve lehetetlenné akarta tenni a régi pártok feltámadását. Mikor a radikális párt teljesen az előírásokhoz alkalmazkodva zászlót akart bontani a belügyminiszter a megalakulást nem engedélyezte. Nem valószínű, hogy a kormány ma más álláspontra helyezkednék. A régenstanács próbálkozhatok alkotmányreformmal, de miután esküt tett az alkotmányra, csakis ennek előírásai szerint. Ez esetben a mai kormánypárttól függ minden. Alig képzelhető el, hogy a mostani többség a diktatúra jóvoltából élvezett monopolisztikus helyzetét önként feladja. Hiszen egy valamenynyire tisztességes választás nyom nélkül elseperné a szenátor és képviselő urakat. Mai istenségek holnap senkik volnának.

Természetesen a régenstanács egyezkedő törekvései sok körben nagy rokonszenvet keltettek. Először kétszáz horvát intellektuális nyújtott be hozzájuk egy memorandumot, melyben hűségnyilatkozatot tettek a dinasztia és Jugoszlávia mellett. Azután általános, Macekre is kiterjedő politikai amnesztiát kértek, továbbá a rendkívüli államvédelmi bíróság megszüntetését és a „fasiszta“ egyletek (értsd: a diktatúra terrorszervezetei) feloszlátását. Amennyire a hiányos hírekből megállapítható, az aláírók nagyjában azokból a körökből kerültek ki, amelyekkel Stankovic tavalyelőtt tárgyalgatott. Ezekhez járult néhány állásánál fogva középutas horvát (a zágrábi egyetem rektora, a Délszláv Tud. Akadémia elnöke), valamint a háború alatti Délszláv Választmány még élő tagjai, köztük Trumbic Antal, aki ezzel az aláírással változatos politikai pályája egy újabb salto mortaléját csinálta meg, végül néhány a diktatúrában résztvett, de utóbb ellenzékbe lépett horvát politikus. A horvát memorandum után egy szerb is készült, de már csak ötven aláírással. Ez a memorandum örömmel üdvözi a horvát intelligencia kezdeményezését, kéri a tüzzel-vassal folyó egységesítés megszüntetését és egy a szerbek, horvátok és szlovének egyenrangúságára épített új Jugoszlávia megalakítását. A szerb memorandum aláírói között Jovanovic Slobodan belgrádi egyetemi tanár a legjelentékenyebb személyiség. A diktatúra kikiáltása előtt egy egyezkedő kormány elnökeként emlegették.

A két memorandummal párhuzamosan az új zágrábi érseki koadjutor, Koroáéc és Janjic Voja pravoszláv pap volt miniszter, Karlócán meglátogatták Vamava (Bamabas) ipeki patriarchát, aki az új helyzetben meglehetősen háttérbe szorult. (Obzor, 1934 november 29.) Hogy ez a pravoszláv-katholikus papi közeledés közvetlenül mire törekszik, bajos meghatározni, de miután a karlócai tanácskozások résztvevői részben aláírták a zágrábi memorandumot, törekvéseik alig állhatnak a memorandum kívánságaival ellentétben.

A régenstanács tárgyalásai, a két memorandum és a karlócai összefogás a diktatúra berkeiben meglehetősen riadalmat okozott. A kormánypárt főválasztmánya november 19—22 között tanácskozásokat tartott. A főválasztmány kimondta, hogy a január 6-i politika mellett kompromisszumok nélkül ki kell tartani. S nemzeti és államegység érinthetetlen, tehát törzsi, tartományi és vallási alapokon álló pártok

— ez a régi pártok elnevezése a diktatúra ideológiájában — szervezését nem szabad megengedni. Követeli a főválasztmány a banátusok önkormányzatát és a gazdasági válság enyhítését. (Obzor, 1934 november 24.) Az álparlament szerb ellenzéki pártja Hodjera Svetislav képviselő elnöklete alatt pár nap múlva Belgrádban pártkongresszust tartott és a kongresszus ugyan szabadságjogokat sürgetett, de a január 6-i alap sértetlensége mellett foglalt állást. (Obzor, 1934 november 27.) Látnivaló, hogy az álparlamentnek még január 6-i alapon álló pártjai — és ezekhez tartozik a törvényhozók 95%-a — egyáltalán nem szándékoznak monopolisztikus helyzetükről lemondani.

A kormánypárt azonban ezen burkolt állásfoglalásnál tovább is ment. A memorandumokról és a régenstanács tárgyalásairól a lapok a cenzúra miatt egy szót sem írhattak. A közönség ezekről csak szóbeszédből értesülhetett. Ellenben a kormánypárt hivatalos lapja ismételtelen és élesen nekiment a „memorandumgyártó amatőröknek, politikai spekulánsoknak, irodalmi és filozófus farizeusoknak“, akik vita tárgyává akarnak tenni olyan kérdéseket, amelyeket a nagy egységesítő király végleg megoldott. A sokat emlegetett koncentráció csak egy lehet: tessék nyíltan és őszintén azokhoz csatlakozni, akik a király végakarátának igazi végrehajtói. Ha az országot baj éri, bizonyos defetisták azonnal jelentkeznek. Most is ez történik. Olyanok, akik tegnap a király legfőbb tanácsadói voltak — KoroSecre és az álparlament ellenzékbe lépett horvátaira való célzás — egyszerre alapjaiban elhibázottnak kezdik mondani a január 6-i politikát. A délszláv irányzat monopóliumát emlegetik ajkkor, amikor a király a délszláv egységért halt meg. A szeparatizmusnak egyenrangú helyzetet követelnek, sőt a drávai banátus egy lapjában (a laibachi Slovenec, amely KoroSec lapja) közös határokon belül három szuverén nemzetről elmélkednek. Mikor a fegyveres királygyilkosok ellen való nemzetközi védekezésről van szó, ezek a defetisták az államvédelmi bíróság megszüntetését hirdetik. Mindenféle kompromisszumokat követelnek, holott a nemzet óriási többsége Sándor király kompromisszum nélküli politikája mellett van, ők meg maroknyi senkik (saka ljudi), akik közül többen máris megbánták aláírásukat. (Glasnik Jugoslavenske Nacionalne Stranke, 1934 november 18., 30.)

E támadásoknak mindenesetre volt egy haszna. A délszláv közvélemény innen értesült először hitelesen arról, mit is akarnak a memorandumisták. De nemcsak ezek a kifakadások mutatták, hogy a kormánynak mennyire kellemetlenek a memorandumok, hanem az a véres tüntetés is, melyet Stipetic rektor ellen a zágrábi egyetem terrorszervezetei rendeztek a memorandum aláírása miatt. A tüntetésből általános verekedés lett és végül is az egyetemre behatolt rendőrség csinált rendet.

A régenstanács és a kormány ellentéteiről szóló hírek tehát nem légből kapottak. Ebben a lappangó államválságban a régensek helyzete nem irigylendő. Egyrészt mert a tényleges hatalom Zivkovic kezében van, másrészt mert eddig a régi pártok egyike sem volt megnyerhető a régensek terveinek. A régensek mögött csak 250 memorandumista áll. Ezek az urak ugyan személyes súllyal bíró közéleti előkelőségek,

de csak az intelligenciának egy szerfelett vékony rétegét jelentik. Valószínű, hogy a francia és az angol vezető politikai körök a régenstanács törekvéseit fogják támogatni. Ez ugyan nagy erkölcsi erőtartalékot jelent a régensek számára, de a Fehér Kéz székházának Párizs és London nem imponálnak. Zivkovic tábornok meg napóleoni allűrökben tetszeleg magának.

Persze, ha van rá idő és vannak hozzá emberek, a belgrádi Napóleont és társait le lehet járni. A tábornok háta mögül rendszeres munkával ki lehet lassan szedni a Fehér Kéz embereinek egy részét, a miniszterelnök mögül a mai kormánypárt sok tagját. De ezzel a helyzettel ezek az urak tisztában lesznek és nem fognak időt és alkalmat adni, hogy ellenfeleik ilyen terveket megvalósítsanak. A délszláv belpolitika zavarosabb, mint valaha, éppen ezért bel- és külpolitikai kalandokkal, mint eshetőségekkel, mindenkinek számolnia kell.

OSZTATLAN ROKONSZENV fogadta Európa-szerte Pál herceget, mikor sógornője, Marina hercegnő, nászára utazva az angol és francia legmagasabb körökkel érintkezésbe lépett. A herceg kijelentései azonban nem hozták meg a feszültségnek azt az enyhülését, amelyet az angol és francia közvélemény várt. Ennek magyarázatát a fentebb vázolt belpolitikai okok adják.

Pál hercegről nemrégén igen érdekes cikket hozott egy norvég lap, melyet aztán, talán nem is célzatok nélkül, az egész délszláv sajtó átvett. A norvég lap szerint a szerb jellemnek két alapvonása van: egy harcias és egy költői. Az első vonást Sándor király személyesítette meg, az utóbbit Pál herceg. Testi és lelki eleganciája inkább illik egy franciához, mint egy szerbhez. Ma valamennyi európai herceg között Pál a legcharmantabb. (Obzor, 1934 november 16.) Ezt kiegészíthetem azzal, hogy ma a szerb állam élén egy igazi úr, egy nyugati értelemben vett gentleman áll. De vajjon a Zivkoviéok Szerbiája meg fogja-e érteni ezt a jóakarátú herceget?

BAJZA JÓZSEF